

אַרְץ זֶבֶת חֶלֶב וְדָבָשׁ. (א) מה הטעם שהקדים כאן את החלב לדבש, ואילו בשיר השירים (ד יג) נאמר **דָּבָשׁ וְחֶלֶב תַּחַת לְשׁוֹנְךָ** והקדים דבש לחלב. אלא לפי שהדבש הוא מצרך מתוק, אבל אי אפשר לאכול ממנו הרבה. החלב לעומת זאת, הוא מאכל נצרך ומזין. לכן, כשבאים לתאר את שבחה של ארץ ישראל, אומרים יש שם חלב בכמות הנצרכת, ובנוסף גם יש מעט מרובש, כי העיקר הוא החלב. אבל כשמדברים על התורה, בלימוד התורה העיקר הוא המתקנות, אם התורה מתוקה לאדם, הוא לא יעזוב אותה כל כך מהר, אלא יקיים את הפסוק (יהושע א ח) **וְהָיְתָה בּוֹ יוֹמָם וְלַיְלָה יָקוּם שְׁעָה אַחַת קוֹדֵם וַיַּעֲשֶׂה כֹל מַאֲמָץ לֹא לְהַפְסִיד רַגְעַ מִלִּמְדוּתָהּ.** (טעמא דקרא)

אם ישאל אדם דבר שהוא שבת לבוראו כגון על לימוד תורה או דבר אחד מחפצי שמים ושופך את נפשו עליו הקב"ה שומע תפלתו וע"פ שאין בידו מעשים טובים. (ספר חסידים קלא)

שאלות

- א. **וְרַם לְבָבְךָ וְשִׁכַחְתָּ אֶת יְ-הוָה אֱ-לֹהֶיךָ** (ח יד) חז"ל למדו שאין להיות בעל גאווה, (סוטה א) **כָּל אֶדָם שֵׁשֶׁשׁ בּוֹ גְּסוּת הַרוּחַ**, אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: אֵין אָנִי וְהוּא יְכוּלִין לְדוֹר בְּעוֹלָם. (סוטה ה א) לכאורה מאחר והיא אחת ממידותיו של הקב"ה דכתיב (תהלים צג) **יְ-הוָה מְלַךְ גְּאוּת לְבָשׁ**, מדוע לא להיות בעל גאווה ואמרו חז"ל (סוטה יד א) **כִּי כִי יֵשׁ לְהִידְבֵּק בְּמִידוּתָיו שֶׁל הַקָּב"ה.**
- ב. **וְאֶכְלֶתָ וְשִׁבַעְתָּ וּבִרְכַתָּ אֶת יְ-הוָה אֱ-לֹהֶיךָ עַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ.** (ח י) קי"ל (פסחים כב:) **אֵתִים וּגְמִים רִיבִיּוּן.** מה בא לרבות בפסוק **אֶת**.
ג. **וְאֶהְבֶּתֶם אֶת הַגֵּר כִּי גֵרִים הָיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם.** (י יט) מה הטעם שהגר נקרא 'גר'.
ד. **כִּי צִדְּ מִזְמִינִין? בְּשִׁלְשָׁה – אוֹמֵר נִבְרָךְ, בְּעֶשְׂרֵה – אוֹמֵר נִבְרָךְ לְאֱ-לֹהֵינוּ (משנה ברכות ז א). מה הטעם שבברכת התורה לפני הקריאה מברך העולה לתורה 'ברכו את אד-ני המבורך'. ובברכת המזון בעשרה אומר 'נִבְרָךְ אֱ-לֹהֵינוּ שֶׁאֶכְלָנוּ מִשְׁלוֹ'. והוא שינוי בשם ה'.**
ה. **מִנְיָן לְגוֹי שֶׁפּוֹסֵל אֵלוֹהוּ וְיִכּוּל לְבַטְלוֹ? שְׁנַעֲמָר: 'פְּסִילֵי אֱלֹהֵיהֶם תִּשְׁרַפּוּן בְּאֵשׁ'. וְאֵינְךָ, נִפְקָא לִיהַ מִדְּשִׁמּוּאָל, דְּשִׁמּוּאָל רְמִי: כְּתִיב 'לֹא תִמְדּוּ כְּסָף וְתִקַּב עַלֵיָהֶם', וְכִתִּיב 'וְלִקְחֶתָ לָךְ' שֶׁרִשְׁאֵי אֶתָה לְקַחְתָּ. הֵא כִּי צִדְּ? פְּסִלוֹ הַנִּכְרִי לְאֵלוֹהֵ – 'לֹא תִמְדּוּ' וְלֹא תִקַּח, לִפִּי שֶׁהוּא נֹאסֵר מִיָּד, פְּסִלוֹ מְאֻלָּה וְבִיטְלוֹ – הִרִי בּוֹה אִפְשֵׁר לְקִיּוּם – 'וְלִקְחֶתָ לָךְ'. (ע"ז נב א). לכאורה מהו 'וְלִקְחֶתָ לָךְ' שֶׁהִרִי אִם הִגִּי בִיטְלוֹ הוּא רִשְׁאֵי לְקַחְתָּ, וּדְוָאֵי יִקְחָנָה לְעַצְמוֹ.
ו. **רִמְזוּ בְּפִרְשָׁה לְמֵאמֵר חז"ל (שבת לא): בְּשֶׁעֶה שֶׁמְכַנְיִסִין אֶדָם לְדִין, אוֹמְרִים לוֹ: נִשְׂאֶתָ וְנִתַּתָּ בְּאִמּוֹנָה? קִבְעָתָ עֵתִים לְתוֹרָה? עִסְקָתָ בְּפִרְיָה וְרִבְיָה? צְפִיתָ לִישׁוּעָה? פִּלְפִלְתָּ בְּתַקְמָה? הִבְנַתָּ דָבָר מִתּוֹךְ דָּבָר? וְאִפְלוּ הִכִּי, אֵי יָרַאתָ ה' הִיא אוֹצְרוֹ – אֵין, אֵי לֹא – לֹא.**
ז. **וְשִׁמְרַתָּ אֶת מִצְוֹת יְ-הוָה אֱ-לֹהֶיךָ לְלֶכֶת בְּדַרְכֵי וְלִירְאָה אֶתָה. כִּי יְ-הוָה אֱ-לֹהֶיךָ מְבִיאָךָ אֶל אֶרֶץ טוֹבָה** (ח ו-ו) קשה כיון שאמר **וְשִׁמְרַתָּ אֶת מִצְוֹת יְ-הוָה אֱ-לֹהֶיךָ** הנה גם היראה בכלל המצוות ממנין תרי"ג, ולמה פרט אח"כ היראה. ועוד מהו נתינת טעם **כִּי יְ-הוָה אֱ-לֹהֶיךָ מְבִיאָךָ** וגו', וכי בשביל זה ישמור האדם המצוות וזה מקרי על מנת לקבל פרס.
ז. **וְנִתַּתִּי מִטֵּר אֶרְצֶכֶם בַּעֲתוֹ יוֹרָה וּמִלְקוֹשׁ וְאֶסְפַּת דְּגָנְךָ וְתִירְשֶׁהָ וְיִצְהַרְךָ.** (יא יד) לכאורה מה הרבותא בכך – שאם נשמע אל מצוות ה' אזי נוכל לאסוף את הדגן התירוש והיצהר, וכי דבר זה אינו בטבע העולם?
ח. **הַמוֹצִיא לָךְ מֵיָם מִצּוֹר הַחֲלָמִישׁ. הַמּוֹצֵא לָךְ מִן הַמַּדְבָּר אֲשֶׁר לֹא יִדְעוּן אֲבֹתֶיךָ** (ח – טו טו) מה הטעם שהקדים את השניה לאכילה.
ט. **אֶת יְ-הוָה אֱ-לֹהֶיךָ תִירָא אֶתָה מֵעַבְד וְבוֹ תִדְבֹק וּבִשְׁמוֹ תִשְׁבַּע.** (י כ) דרשו חז"ל (פסחים כב:) **שִׁמְעוּן הַעֲמֻסִינִי, הִנֵּה דוֹרֵשׁ כָּל אֵתִים שֶׁבַתוֹרָה, כִּינּוּן שֶׁהִגִּיעַ ל'אֶת יְ-הוָה אֱ-לֹהֶיךָ תִירָא' פִּירֵשׁ, עַד שֶׁבָּא רַבִּי עֲקִיבָא וְנִרְשׁ: אֶת יְ-הוָה אֱ-לֹהֶיךָ תִירָא – לְרַבּוֹת תַּלְמִידֵי תַקְמִים. יֵשׁ לְהַבִּין מְדוּעַ שִׁמְעוּן הַעֲמֻסִינִי לֹא דִרֵשׁ אֶת הַדְרָשָׁה שֶׁדִּרֵשׁ רַבִּי עֲקִיבָא – לְרַבּוֹת תַּלְמִידֵי תַקְמִים? וּמְדוּעַ דוּוּקָא רַבִּי עֲקִיבָא הוּא זֶה שֶׁדִּרֵשׁ זֹאת.**
י. **וְהִסִּיר יְ-הוָה מִמֶּךָ כָּל חֲלִי וְכָל מַדּוּי מִצְרַיִם הָרַעִים אֲשֶׁר יִדְעָתָ לֹא יִשְׁיִמֶם כִּי וְנִתְּנָם בְּכָל שְׁנָאֵיךָ.** (ז טו) מה ההבדל בין חלי לבין מדוי.
כ. **וְאֲשֶׁר עָשָׂה לְדָתְךָ וְלִאֲבִירֶיךָ בְּנֵי אֵילָאָב בֶּן רְאוּבֵן אֲשֶׁר פָּצְתָה הָאָרֶץ אֶת פִּיהָ וְנִתְּלַעַם וְאֶת בְּתִיָהֶם וְאֶת אֲהֵלֵיהֶם וְאֶת כָּל הַתְּקוּם אֲשֶׁר בְּרַגְלֵיהֶם בְּקֶרֶב כָּל יִשְׂרָאֵל.** (יא ו) מה הטעם שלא הזכיר את קרח. וכן בפסוק (תהלים קו ז) **תִּפְתַּח אֶרֶץ וְתִבְלַע דָּתְךָ וְתִכַּסַּס עַל עַדֵת אֲבִירֶיךָ.**
ל. **וְאֶהְבֶּתֶם אֶת הַגֵּר כִּי גֵרִים הָיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם.** (י יט) מה הטעם למאמר חז"ל (קידושין עב) **קָשִׁים גֵּרִים לִישְׁרָאֵל כִּסְפַחְתָּ.**
מ. **אָמְרוּ לִיהַ לְרַבִּי יוֹחָנָן: אֵיכָא סְבִי בְּבִבְלָה. תַּמָּה וְאָמַר (יא כא) 'לְמַעַן יִרְבוּ יְמֵיכֶם וְיָמֵי בְּנֵיכֶם עַל הָאָדָמָה' כְּתִיב, אָבָל בְּחוּצָה לְאֶרֶץ – לֹא? כִּינּוּן דְּאָמְרֵי לִיהַ מְקַדְמֵי וּמְחַשְׁכֵי לְבִי כְּנִישְׁתָּא, אָמַר: הֵינִינּוּ דְאַחֲנֵי לְהוֹ. (ברכות ה.) מה הטעם שאמרו את זה דווקא לרבי יוחנן יותר משאר האמוראים שבאותו הדור.
נ. **אָמַר רַב נַחֲמָן: מִשָּׁה תִשְׁן לִישְׁרָאֵל בְּרַכַּת "הֵנּוּ" בְּשֶׁעֶה שֶׁיִּבְדַּל לָהֶם מֵן. יְהוֹשֻׁעַ תִּשְׁן לָהֶם בְּרַכַּת הָאָרֶץ כִּינּוּן שֶׁנִּכְנְסוּ לְאֶרֶץ. דָּוִד וְיִשְׁלָמָה תִּשְׁנּוּ "בּוֹנָה רְיוֹשְׁלִים". דָּוִד תִּשְׁן "עַל יִשְׂרָאֵל עִמָּךְ וְעַל יְרוּשָׁלַיִם עִירְךָ", וְיִשְׁלָמָה תִּשְׁן "עַל הַבַּיִת הַגְּדוֹל וְהַקְּדוֹשׁ". "הַטּוֹב וְהַמְטִיב" בְּיָבֵנָה תִּקְנוּהָ כְּגַד הַרּוּגֵי בֵיתֵר. (ברכות סח) מה הטעם שתיקנו את ברכת הטוב והמטיב דווקא אחרי ברכת בונה ירושלים ולא קודם.
ס. **וְאֶכְלֶתָ וְשִׁבַעְתָּ וּבִרְכַתָּ.** (ח ט). מה הטעם שאין מברכין בורא פרי הגפן קודם ברכת המזון כדרך שמברכין בקידוש והבדלה בתחלה.
ע. **וְרַם לְבָבְךָ וְשִׁכַחְתָּ אֶת יְ-הוָה אֱ-לֹהֶיךָ הַמּוֹצִיאָךָ מִמִּצְרַיִם מִבְּיַת עַבְדִּים.** (ח יד) וְהִנֵּה אִם שִׁכַחְתָּ מִבְּיַת אֶת יְ-הוָה אֱ-לֹהֶיךָ וְהִלַּכְתָּ אַחֲרֵי אֱלֹהִים אַחֲרִים וְעַבַדְתָּם וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לָהֶם. (ח יט) מה הטעם דכתיב כאן **שִׁכַחְתָּ מִשְׁכַּח כַּכֵּל לְשׁוֹן, וְלַעֲלִי שְׁכַחָה אַחַת.**
ע. **וְשִׁמְרַתָּ אֶת דְּבָרֵי אֱלֹהַ עַל לְבָבְכֶם וְעַל נַפְשֶׁכֶם וְקִשְׁרַתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל יַדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹשֶׁפֶת בֵּין עֵינֵיכֶם.** (יא יח) פרש"י - אָף לְאַחַר שֶׁתִּגְלוּ, הָיוּ מְצַנְנִים בְּמִצְוֹת: הַנִּיחוּ תַפְלִין וְעֵשׂוּ מְזוּזוֹת, כְּדִי שְׁלֹא יְהִיוּ לְכֶם חֲדָשִׁים שֶׁתִּתְּנוּ; וְכֵן הוּא אוֹמֵר: 'הַצִּיבֵי לָךְ צִינִים' (ירמיהו א כ) (ספרי) לכאורה המצוות הללו הם חובת הגוף וקי"ל (קידושין לו) **כָּל מִצְוָה שֶׁהִיא חוֹבַת הַגּוּף נִתְּנָה בֵּין בְּאֶרֶץ בֵּין בְּחוּצָה לְאֶרֶץ** (אבל דברים שאינם חובת הגוף אלא הם חובת הקרקע אינם נוהגים אלא בארץ ישראל בלבד).
פ. **וְאִפְסָן וְאָרַד מִן הַהָר וְהָרָה בְּעַר בְּאֵשׁ וְשָׁנִי לַחַת הַבְּרִית עַל שְׁמֵי יַדִּי.** (טו ט) כאן הזכיר משה רבינו **לַחַת הַבְּרִית** ואח"כ אמר (טו ט) **וְאֶתְפַּשׁ בְּשָׁנֵי הַלַּחַת וְאֶשְׁלַכֶם מֵעַל שְׁמַי יַדִּי.** מה הטעם שלא אמר **הַבְּרִית**.
צ. **אָמְרוּ מְלָאכֵי הַשָּׁרַת לְפָנָי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: רְבוּנוּ שֶׁל עוֹלָם, כְּתוּב בְּתוֹרָתְךָ 'אֲשֶׁר לֹא יִשָּׂא פָנִים וְלֹא יִקַּח שֹׁחַד', וְהֵלֵא אֶתָה נוֹשָׂא פָנִים לִישְׁרָאֵל, דְּכְתִיב: 'יִשָּׂא ה' פָּנָיו אֵלֶיךָ'! אָמַר לָהֶם: וְכִי לֹא אֲשָׂא פָנִים לִישְׁרָאֵל, שֶׁכְּתִבְתִּי לָהֶם בְּתוֹרָה 'וְאֶכְלֶתָ וְשִׁבַעְתָּ וּבִרְכַתָּ אֶת ה' אֱ-לֹהֶיךָ', וְהֵם מְדַקְדְּקִים [עַל] עֲצָמָם עַד פְּזוּת וְעַד כְּבִיצָה. (ברכות כב) לכאורה איך אפשר להחמיר ולברך על פחות מכדי שביעה הלא הוי ברכה לבטלה ועובר משום (שמות כ ו) **לֹא תִשָּׂא אֶת שֵׁם יְ-הוָה אֱ-לֹהֶיךָ לְשׁוֹא.**
צ. בפרשת עקב מוזכר שם יהוה-ה יותר מכל פרשה אחרת בתורה.
ק. **אָמְרוּ לִיהַ לְרַבִּי יוֹחָנָן: אֵיכָא סְבִי בְּבִבְלָה. תַּמָּה וְאָמַר (יא כא) 'לְמַעַן יִרְבוּ יְמֵיכֶם וְיָמֵי בְּנֵיכֶם עַל הָאָדָמָה' כְּתִיב, אָבָל בְּחוּצָה לְאֶרֶץ – לֹא? כִּינּוּן דְּאָמְרֵי לִיהַ מְקַדְמֵי וּמְחַשְׁכֵי לְבִי כְּנִישְׁתָּא, אָמַר: הֵינִינּוּ דְאַחֲנֵי לְהוֹ. (ברכות ה.) לכאורה הקושיה במקומה עומדת שכן לשון הכתוב הוא **עַל הָאָדָמָה** ולא בחוץ לארץ.
ר. **וְנִשְׁלַ יְ-הוָה אֱ-לֹהֶיךָ אֶת הַגּוֹיִם הָאֵל מִפְּנֵיךָ מַעֲט מַעֲט לֹא תוּכַל פְּלַתֶּם מֵהַר כֵּן תִּרְבֶּה עֲלֶיךָ חַיַּת הַשָּׂדֶה.** (כב) פרש"י - וְהֵלֵא אִם עוֹשִׁין רְצוּנוֹ שֶׁל מְקוּם אֵין מִתְּיָרָאִין מִן הַסְּחִיָּה, שְׁנַעֲמָר: וְחַיַּת הַשָּׂדֶה הַשְּׂלֵמָה לָךְ (איוב, ב כג) ? אֵלָּא גְלוּי הִנֵּה לְפָנָיו שֶׁעַתִּידִין לְחַטָּא (ספרי עקב ו). לכאורה קשה שכשם שהחטא גורם שהחיות יזיקום, כך יגרום החטא שהאומות היושבים שם יזיקום. אם כן מה התועלת בישיבת האומות מן החיות.
ש. **כָּל הַמְצִיָּה אֲשֶׁר אֲנִכִי מְצוּף הַיּוֹם תִּשְׁמְרוּן לְעֵשׂוֹת** (ח א) המלה **כָּל** מה באה לרבות. שהרי כבר נאמר (ז יב) **וְשִׁמְרַתֶּם וְעֵשִׂיתֶם אֹתָם.**
ת. דורשי רשומות רמזו שמזונותיו של אָדָם קְצוּבִים לוֹ מִתְּשֵׁרֵי עַד תְּשֵׁרֵי - חוץ מִתְּשֵׁרֵי".**********

תשובות

- א. אין משתמשים בשרביטו של המלך - בכל י"ג מידותיו של הקב"ה, אף אחת מהן אינה גאוה. אם כך, מהי גאוה? גאוה היא הלבוש של הקב"ה, שנאמר **וְהָיָה מִלְּךָ גְאוּת לְבָשׁ**, והואיל וזה הלבוש של הקב"ה, אין משתמשים בשרביטו של המלך. אין להשתמש בלבוש המלך, ולראיה, כאשר המלך מת, שורפים את כל בגדיו שאחר לא ילבשם. אך שונה הדבר לגבי מידות של המלך - לכל אחד מותר שיהיו לו מידות דומות, ומכיון שהגאוה הוא לבוש של הקב"ה, אסור לנו להשתמש בזה. (שארית יעקב) א"נ (שבת קל"ג): מה הקב"ה רחום וחנון, אף אתה צריך להיות רחום וחנון, ואם תהיה בעל גאוה, לא תוכל להיות רחום וחנון. אבל הקב"ה, אע"פ שגאוה **לְבָשׁ** הוא נשאר רחום וחנון. (לחם לפי הטף) (מדשן ביתך)
- ב. בעל הבית בא לרבות - מאכן שמכו חז"ל לקבוע לו ברכה בברכת המזון. (חזקוני, פענח רזא) *
- ג. גרגיר הנמצא יחידי בראש ענף האילן מבזים אותו ומריעים לו, לפי שהגר הוא מוצא עצמו יחידי בארץ נכריה ולכך נקרא גר מלשון גרגיר. (רבינו בחיי שמות כב ט) וכן בפסוק **כִּי גֵר יִהְיֶה יִרְעָךָ** (בראשית טו יג) וטעם גר כמו הגרגיר שנכרת מן הסעיף. (אבן עזרא)
- ד. דין הוא שהשם יתברך יזון ויפרנס אותנו על כן מברכים נברך אֶל־לְהִינּוּ, שם הדין, כיון שהוא בראנו לכבודו. משא"כ שנתן לנו את תורתו זה מצד החסד הגמור והרחמים כי גברו חסדיו עלינו להודיע לבריותיו גלות להם מסטורין דיליה, על כן מברכין ברכו את **אד-ני** שם החסד והרחמים. (טעמי המנהגים בשם בני יששכר) *
- ה. הקדש לגבוה אסור - דביטול לא מהני בנעבד לגבוה דהיינו ביטול עבודה זרה מתיר את העניין לשימוש הדיוט אבל לא להביאו לגבוה כקרבן. (משך חכמה)
- ו. **וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מַה יְ-הוָה אֱ-לֹהֶיךָ שְׂאֵל מֵעַמְּךָ כִּי אִם לִירְאָה אֵת יְ-הוָה אֱ-לֹהֶיךָ** (י"ב) שמכל השאלות שישאלו אותך ביום הדין, אפילו אם הכל בסדר, אבל **כִּי אִם לִירְאָה**, הכל תלוי אם יש בך יראת שמים. (מדשן ביתך)
- ז. זריות והיראה במצוה ולצפות לעשותה מתי תבוא לידו ויעשנה הרי זה מקרי ההקדמה מן האדם. דהנה בכל המצוות השי"ת מקדים החפצים לאדם לעשות המצוה, כמו שדרשו חז"ל (איוב מא ג) **מִי הַקְדִּימִי וְאֶשְׁלַם** מי עשה לפני מזוזה ומעקה עד שלא נתתי לו בית, ומי עשה לפני ציצית עד שלא נתתי לו בגד. (ויק"ו כז ב) מה שאין כן במצוות היראה אין הקדמה מאת השי"ת. וזהו שאמר **וְשִׁמְרָתָ אֵת מִצְוֹת יְ-הוָה** שתהיה מצפה מתי תבוא לידך, והיא **לְלֶכֶת בְּדַרְכָּיו** היינו הזריות וגם כן עוד תעשה וּלְיִרְאָה אֹתוֹ שמצוות היראה הכל היא מהאדם. (בני יששכר סיון מאמר ב אות טז)
- ח. זמנים שונים הם שהרי אסיפת הדגן היא החיטה מתבצעת בחודש ניסן. בצירת הענבים - התירוש מתבצעת בשלהי הקיץ, ומסיקת הזיתים - היצוהר מתבצעת בימי תשרי. הבטחת הקב"ה היא שאם נשמע אל מצוותיו, הוא יעשה לנו נסים שלא כדרך הטבע, ונאסוף נבצור ונמסוק את הדגן התירוש והיצוהר - הכל ביחד באותו הזמן. (תפארת יהונתן)
- ט. חסרון המים קשה יותר מחסרון הלחם. שהרי באכילה צריך להקדים את מאכל הבהמה לאדם, ובשתיה להיפך. וכן נאמר (במדבר כ ח) **וְהַשְׁקִיף אֵת הָעֵדָה וְאֵת בְּעֵרָם**. וכן לפי שמנה אותם כסדר שהיה במדבר שהקדימו לשאול מים שאזלו מכליהם בשעה שהחררה שהוציאו ממצרים עדיין לא כלתה וכשכלתה ירד להם המן. (אזנים לתורה)
- י. טבע העולם שעמי הארץ יאהבו וייראו מתלמידי החכמים ויכבדו אותם, שהרי אחד העמודים שהעולם עומד עליהם הוא 'על התורה' (אבות א ב), ותנאי התנה הקב"ה עם מעשה בראשית, אם מקבלים ישראל את התורה מוטב, ואם לאו יחזיר אותן לתוה ובהו. (שבת פ"ה). ואם כן בזכות התלמידי חכמים העולם עומד ואם יפסיקו ממשנתם יהפך העולם לתוה ובהו. וממילא אין התורה צריכה לצוות על עמי הארץ שייראו מהת"ח. אולם רע"ק שהיה בעצמו עם הארץ ידע שעמי הארץ אינם יראים מת"ח, שהרי אמר (פסחים מט:): מי יתן לי תלמיד חכם וְאֶנְשֵׁכֶנּוּ פְתוּמֹר. על כן יש צורך לצוות עליהם לירא אף מהתלמיד חכם. (תפארת יהונתן)
- יא. יסורים ממושכים ומכאובים שאין בהם ע"פ רוב סכנה הם **מְדוּנִי**, מלשון (איכה א יג) **כָּל הַיּוֹם דָּוָה**. חלי מסמן מחלה עוברת ויחד עם זה מסוכנת, והחולה פורש לחיים או למוות. (אזנים לתורה) א"נ **כָּל חָלִי** שהוא במנהגו של עולם, ו**כָּל מְדוּנִי מַצְרִים** שהיו חוץ ממנהגו של עולם. או יאמר, **כָּל חָלִי** הוא הבא מחוץ לגוף מצד השתנות האויר וקלקולו, ו**כָּל מְדוּנִי מַצְרִים** הוא הבא מבפנים מתוך הגוף, **לֹא יִשְׁיָמֶם בָּךְ**. (רבינו בחיי)
- יב. כבודן של בניו של קרח חלק לפיכך לא הזכירן. דכתיב (במדבר כו יא) **וּבְנֵי קִרַח לֹא מָתוּ**. אמרו חז"ל (מדרש אגדה) להודיע כח התשובה, שבני קרח בתחילה היו עם אביהם, ולבסוף הרהרו כולם לעשות תשובה, והצילים הקב"ה ונתבצר להם מקום בגיהנם על שלשה עמודים שלא יגיע להם חום האש, והתחילו לומר שירה. וכן לפי שמסיים **וְאֵת כָּל הַיְקוּם** ובניו ניצלו. (טעמא דקרא) א"נ כדי שלא לבייש את בניו של קרח השומעים. (מלא העומר)
- יג. לומדים ישראל ממעשיהם והם אינם הזירים במצוות. א"נ לפעמים מדקדקים הגרים יותר מישראל ונענשים על ידי זה ישראל. (תורת משה' להחת"ס, רש"י) ועוד לפי שהזהיר הקב"ה עליהם בכ"ד מקומות שלא להונות אותם ואי אפשר שלא יצערום. ועוד לפי שע"י הגרים ישראל בגלות כדאמר (פסחים דף פז:): מפני מה ישראל מפוזרים בכל ארצות יותר משאר עובדי כוכבים כדי שיתוספו עליהם גרים. ועוד לפי שנטמעו הגרים בישראל ואין השכינה שורה אלא על משפחה מיוחסת. (תוס' קידושין ע ב) היינו דאין הקב"ה משרה שכנתו למעוטי משפחות שיהא בהם פיסול שאינן ראויין לבא בקהל. (תוס' הרא"ש) *
- יד. מתו לרבי יוחנן עשרה בנים, נשאר לו אחד ושלוהו לשמואל לבבל לעשות שינוי מקום כדי שיחיה, והיה חושש איך ישלח את בנו מארץ ישראל לבבל בשביל אריכות ימים, והלא אדרבה אין אריכות ימים אלא בארץ ישראל, דְלָמַעַן יָרְבוּ יְמֵיכֶם וְיָמֵי בְנֵיכֶם **עַל הָאָדָמָה** (דברים יא, כא) כתיב, לכך הוצרכו תלמידיו וחביריו להגיד לו שגם בבבל יש הפלגת זקנה, על כן יעשה לו שינוי מקום שם ואל יחוש. (בן יהוידע - ברכות ח א)
- יט. נגדעה קרן ישראל באותה שעה ואינה עתידה לחזור עד שיבא בן דוד ולפיכך קבעוה אחר 'בונה ירושלים'. (טעמי המנהגים בשם הכל בו) *
- ס. סילוק הסעודה והיסח הדעת למה שלפניו הוי ברכת המזון, הלכך אם היה מברך בורא פרי הגפן תחלה הוי ברכת המזון הפסק בין ברכה לשתייה. (טעמי המנהגים בשם התוס' ברכות נב א)
- ע. עבירה גוררת עבירה - העובר עבירה פעם אחת תשובתו קלה לפיכך הכתוב מעודדו לתשובה בלשון קלה (ח יח) **וְנִכְרַתְּ אֵת יְ-הוָה אֱ-לֹהֶיךָ** תשתדל לזכור מה ששכחת. אבל **אִם שָׁכַח תִּשְׁפַח** שתשכח שנית, אז תשובתך קשה מאוד כי העובר עבירה ב' פעמים נעשית לו כהיתר. לפיכך מזהירים הכתוב קשות **הַעֲדֹתֶי כִּכֶם הַיּוֹם כִּי אֲבֹד תֹּאבְדוּן**. (אזנים לתורה)
- ע. עיקר עשייתן אינו אלא בארץ הקדושה. (רבינו בחיי) ומהם נלמד לכל המצוות שהן חובת הגוף שחיובן בכל מקום, ושנהיה פטורין בחוזה לארץ מחובת הקרקע כגון תרומה ומעשרות. (רמב"ן) א"נ אמוזות קאי, שהרי חיוב מזוזה בגולה על שערי מדינות לא הוי אלא מדרבנן דהא כתיב **וּבְשַׁעְרֶיךָ** דהיינו ארץ ישראל, למעוטי חוץ לארץ דלא מקרי שְׁעָרֶיךָ. (מושב זקנים) *
- פ. פרח הכתב מעליהן ואז שיברם, ולכן לא הזכיר הַבְּרִית שכשברם כבר היו רק הלוחות לבד בלא הברית. (טעמא דקרא, גן רוהה)
- צ. **צִדִּיק אֲכַל לֶשְׂבַע נַפְשׁוֹ** (משלי יג כה) וזהו שביעתו, שלא נתנה תורה שיעור לשביעה, וא"כ מה שישראל מדקדקים עד כזית ועד כביצה אינו משום חומרא אלא שמסתפקים במועט ונפשם שפילה עליהם. וכתיב (מכילת ז יח) **נִשְׂא עוֹן וְעָבַר עַל פְּשַׁע לְשֹׂאֲרֵית וְנָחְלוֹ** למי שמשלים עצמו כשיריים. (תורת משה)
- ק. קדושת בית הכנסת ובית המדרש הינה קדושת ארץ ישראל. כמו שאמרו (מגילה כט א) **עֲתִידִין פְּתִי כְנִסְיוֹת וּבְתִי מְדַרְשׁוֹת שְׂבָבְכֶל שְׂיִקְבְּעוּ פְּאָרְץ יִשְׂרָאֵל** נמצא שאם מרבים לפקוד את בית הכנסת מדי יום ביומו, הרי זה כאילו יושבים בארץ ישראל. (פניני הגר"א) *
- ר. רשעים האומות יותר מהם כדכתיב (ט ה) **לֹא בְצַדִּיקְתָּךְ וּבִישׁוֹר לְבָבְךָ אָתָּה בָּא לְרַשְׁתָּ אֵת אֲרָצֶם כִּי בְרַשַׁעַת הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה יְ-הוָה אֱ-לֹהֶיךָ מוֹרִישָׁם מִפְּנֵיךְ**. אבל מן החיות שאין בהם חטא יש לדאוג, לכך נאמר **מֵעַט מֵעַט לֹא תוּכַל פְּלַתֶּם מֵהָר פֶּן תִּרְבֶּה עֲלֶיךָ חַיַּת הַשָּׂדֶה**. (מושב זקנים)
- ש. שלימות המצווה בא לרבות - שכאשר אדם מקיים מצווה שיקיים אותה בשלימותה ותכלול את כל פרטיה. (מעייני השבוע בשם האר"י זיע"א) *
- ת. תלמוד תורה, שבתות, ראשי חודשים, ימים טובים, ר"ת תשרי. (מושב זקנים) ובמסכת ביצה (טו:) אמר רבי יוחנן, אמר להם הקב"ה לישראל, בני לוו עלי וקדשו קדושת היום, והאמינו בי ואני פורע. וב'הכמת שלמה' ביאר, באופן שיש לו משכונות שיוכל לשלם ולפרוע חובו אחר כך, רק שאין לו מעות במזומנים. *

מקורות / חידודן *

ב. גדול מברך אפילו בא בסוף ואם רצה ליתן רשות לקטן לברך רשאי והני מילי כשאין שם אורח אבל אם יש שם אורח הוא מברך אפילו אם בעל הבית גדול ממנו כדי שיברך לבעל הבית ומה ברכה מברכו 'יהי רצון שלא יבוש ולא יכלם בעל הבית הזה לא בעולם הזה ולא בעולם הבא ויצליח בכל נכסיו ויהיו נכסיו מוצלחים וקרובים לעיר ולא ישלוט שטן במעשה שטן במעשה ידיו ואל יזדקק לפניו שום דבר חטא והרהור עון מעתה ועד עולם'. ואם בעל הבית רוצה לוותר (פירוש שאינו רוצה להקפיד) על ברכתו ולברך המזון בעצמו רשאי. (שו"ע או"ח רע"א)

ד. זכאין אינון כל אינון דמשתדלי באורייתא, בגין דכד ברא קודשא בריך הוא עלמא, אסתכל בה באורייתא וברא עלמא, ובאורייתא אתברי עלמא, כמה דאוקמוה דכתיב (משלי ח' ל) **וְאֵתְּנָה אֶצְלוֹ אֲמוֹן**, אל תקרי **אֲמוֹן** אלא אומן. (זהר חלק ב קסא א)

מְזַמְּר לְדוֹד בְּבִרְחוֹ מִפְּנֵי אֲבֻשָׁלוֹם בְּנוֹ. (תהלים פרק ג). זה שאמר הכתוב (איוב כח יג) **לֹא יָדַע אֲנוּשׁ עֲרִפְהָ**. א"ר אלעזר לא נתנו פרשיותיה של תורה על הסדר (שאלמלא) [שאלמלא] נתנו על הסדר כל מי שהוא קורא בהן מיד היה יכול לבראות עולם ולהחיות מתים ולעשות מופתים לפיכך נתעלם סידורה של תורה וגלוי לפני הקב"ה שנאמר (ישעיה מד ז) **וְיָמִי כְמוֹנֵי יִקְרָא וְיִגְיֵדָה וְיִשְׁרָכָה לִי**. (מדרש שוחר טוב על תהלים פרק ג)

ט. **כִּיּוֹן שְׁהִינֵע לֹאֵת ה' א-להיך תירא פירש כו'** ולעיל מיניה בההוא פרשתא כשהגיע לואהבת את ה' א-להיך וגו' לא פירש דאיכא להשוות אהבת ת"ה למקום אבל מורא המקום שהוא מפני יראת שכר ועונש אינו דומה להשוות לו ת"ה כיון שאין שכר ועונש של אדם ביד ת"ה, ועיין פ"ג דקדושין. ומה שלא פירש גבי ויראו העם את ה' י"ל לרבות שם א-להים וק"ל. בשם הגאון מהר"ש ז"ל מפראג (חידושי אגדות – פסחים כב ב)

ל. **למה תאמר וגו'**. ר"ל עיין פסחים דף פ"ז, ע"ב דעיקר הגלות הוא שיהא גרים ע"ש, ולמה לן זה הספחת הזה. אך מבואר בנדרים דנענש אברהם בשביל שנתן הנפש לסדום כיון שקנה זה בכיבוש, וע' גיטין דף מ"ד גבי המוכר עבדו כו' עד מאה בדמיו, ולכך צריך גרים להשלים הנפשות שנאבדו, וע"ז אמר הנביא דיעקב מתאוונן נסתרה דרכי, ר"ל מתי יהי' התשלומין הזה, ור"ל כי כאן לא שייך רחמים, מחמת קנס דליכא מחילה כמ"ש תוס' כתובות דף כ"ט, וגם לא שייך גדר הריני כאילו התקבלתי עמי"ש בהך דהל' מלוה גבי רבית, וזה ר"ל הפסוק, וע"ז אמר ההרישו כו', דגם במשפט יש תקוה, דזה רק אם אמרינן דקנה כיבוש ע' גיטין דף ל"ח ונדרים דף ל"ב, אבל זה היה רק נס דנעשה חרבות מקש, כמבואר בתענית ובסנהדרין, לא קנס כלל, ורק קורא הדורות מראש, ע' עדיות ור"ה דף י"א וביבמות דף נ', וא"כ **א"צ גרים כלל**. (צפנת פענח עה"ת הפטרות לך דף)

נ. **לכך תיקנו בְּרַפְת הַטּוֹב וְהַמְטִיב לַכְבוֹד אֲנִשִּׁי בֵּיתְךָ שְׁלֹא הִסְרִיחוּ וְנִתְּנוּ לְקַבְּרָהּ**, וסמכו ברכה זו אצל בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם, כלומר אף על פי שאנחנו מצטערים על חורבן ירושלים עירנו ומתפללים על בניינה, לא שמחנו בהריגת אנשי בֵּיתְךָ ששמחו בחורבנה, אלא אדרבה אנהנו מחבבין אותם ומברכים להשם יתברך על הטובה שעשה לאנשי ביתר. שהרי נ"ב שנה עשתה בֵּיתְךָ אחר חורבן הבית ולמה נחברנה? על שהדליקו נרות לחורבן בית המקדש, מפני שהיו שמחים בחורבנה של יְרוּשָׁלַיִם, מחמת כי קודם חרבנה היו בירושלים אנשים עשירים שהיו מצערים לאנשי בֵּיתְךָ, שכותבים שטר מכירה על שדותיהם ובתיהם בשקר ולוקחים אותם בחזקה. חכמי ישראל אשר ביבנה שהם היו מאנשי יְרוּשָׁלַיִם ובהורבנה הלכו ליבנה, אמרו עתה בחורבנה של ביתר יאמרו העולם אנחנו שמחים בחרבנה, כשם שאנשי ביתר שמחו בחרבן יְרוּשָׁלַיִם עירנו ומולדתנו לכך תיקנו ברכה זו לומר שלא שמחתנו בהריגתם. (בן יהוידע – ברכות מה ב)

ע. פרש"י - אף לאֲחַר שִׁתְּגַלּוֹ, הָיוּ מְצַנְּנִים בְּמַצּוֹת: הַנִּיחּוּ תְּפִלִּין וְעָשׂוּ מְזוּזוֹת, כְּדִי שְׁלֹא יִהְיוּ לְכֶסֶם תְּשֻׁמְתָן. היינו בשעת השמד שיגזרו לא לקיים תפילין ומזוזה דמדינא פטור מלקיים ואפ"ה רצה התורה שיקיימו המצוות אף בשעת השמד כדי שלא יהיו לכם כחדשים. כמ"ש הר"ן (שבת ק"ל) דניחא קמי שמיא אם מוסרין נפשם בשעת השמד כדי לקיים המצוות עשה. (פרדס שמאי)

פ. **שבר את הלוחות כיצד**, אמרו, בשעה שעלה משה למרום לקבל את הלוחות שהן כתובות ומונחות מששת ימי בראשית, שנאמר, (שמות לב) **וְהִלַּחַת מַעֲשֵׂה א-להים א-להים הַמָּה וְהַמְקַטֵּב מַקְטֵב א-להים הוּא תְרוֹת עַל הַלַּחַת**. אל תקרי **תְרוֹת** אלא חירות שכל מי שעוסק בתורה הרי הוא בן חורין לעצמו. באותה שעה היו מלאכי השרת קושרין קטיגור על משה, והיו אומרים, ריבנו של עולם (תהלים ח) **מִה אֲנוּשׁ כִּי תִזְכְּרֵנוּ וְכֵן אָדָם כִּי תִתְקַדְּנוּ**. ו**תַּחֲסִרְהוּ מַעַט מֵא-להים וְכַבּוֹד וְהַדָּר תַּעֲטִירוּהוּ**. תַּמְשִׁילֵהוּ בְּמַעֲשֵׂי יָדֶיךָ פֶל שֶׁתָּה תַחַת רַגְלָיו. **צַנְה וְאֶלְפִים כְּלֶם וְגַם בְּהַמּוֹת שְׂדֵי**. **צַפּוֹר שְׁמִים וְדָגֵי הַיָּם**. היו מרגנים אחריו של משה והיו אומרים, מה טיבו של ילוד אישה שעלה למרום, שנאמר (שם נט) **עֲלִיתָ לְמָרוֹם שְׁבִית שְׁבִי לְקַחַת מִתְּנוֹת בְּאָדָם**. נטלן וירד והיה שמה שמחה גדולה. כיון שראה אותו סרחון שסרחו במעשה העגל אמר, היאך אני נותן להם את הלוחות, מזקיני אותן למצות חמורות, ומחיבני אותן מיתה לשמים, שכן כתוב בהן **לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל פְּנֵי חוֹר** לאחוריו. וראו אותו שבעים זקנים ורצו אחריו. הוא אחז בראש הלוח, והן אחזו בראש הלוח. חזק כוחו של משה מכולן, שנאמר, (דברים לד) **וְלִכְלֹל הִיָּד הַתְּזַקָּה וְלִכְלֹל הַמּוֹרָא הַגָּדוֹל אֲשֶׁר עָשָׂה מִשֵּׁה לְעֵינָי פֶל**. נסתכל בהן וראה שפרח כתב מעליהן. אמר, היאך אני נותן להם לישראל את הלוחות שאין בהם ממש, אלא אאחזו ואשברם, שנאמר (שם ט) **וְאֶתְּפֹשׂ בְּשֵׁנֵי הַלַּחַת וְאֶשְׁלַכְם מֵעַל שְׁמַי יָדֵי וְאֶשְׁבֵּרם לְעֵינֵיכֶם**. (אבות דרבי נתן פ"ב ה"ג)

ק. **וְנִלַּע ע"ד שארז"ל** (מגילה טו). שעתידין בתי כנסיות ובתי מדרשות שבהו"ל שיקבעו בא"י כו' וא"כ האדמה שבכל בתי כנסיות של חו"ל זו היא האדמה של א"י שהרי לעתיד יקבע ה' הבתי כנסיות הבנין והקרקע מכל וכל אל א"י, וא"כ ודאי האדמה היא אדמת קודש היא וחלק מן אדמת א"י והמשכים והמעריב בכל יום לבתי כנסיות דומה כאילו בכל יום הוא עומד על האדמה אשר נשבע ה' לאבותם ומקויים בו ייעוד למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה אשר נשבע ה' לאבותיכם לתת להם. לכם לא נאמר אלא להם פירש"י מכאן לתחיים המתים מן התורה, ומה ענין זה לכאן אלא לפי שבזמן ההוא דווקא יקבעו הבתי כנסיות שבהו"ל לא"י, ויכול להיות שזה מוסב על תחילת הפרשה שאמר ולעבדו בכל לבבכם זו תפלה כפירוש רש"י, ומדקאמר בכל לבבכם ש"מ שמדבר שרבים מתקבצים לבתי כנסיות להתפלל וע"ז ייעד השכר **לְמַעַן יִרְבוּ יְמֵיכֶם וְיָמֵי בְּנֵיכֶם עַל הָאָדָמָה קְתִיבָה**? הקשה פני יהושע ז"ל מאי תמה ר' יוחנן והלא פסוק זה אמצות מזוזה קאי, ומצוה זו נוהגת בארץ ובהו"ל, ונראה לי בס"ד דסבר ר' יוחנן כיון דמפורש בקרא על האדמה צריך לומר אם יקיים מצוה זו בארץ ישראל יזכה לאריכות ימים בעולם הזה, כי מצות מזוזה היא חובת הדר ויצטרף עם המזוזה מצות ישיבת ארץ ישראל יזכה לאריכות ימים בעולם הזה, ואף על גב דשכר מצות בהאי עלמא ליכא, מה שאין כן אם יקיימה בחוץ לארץ דשכר מצוות בהאי עלמא ליכא, וכיון דאמרו לו מקדמי ומחשכי לבי כנישתא דנחשבים כמו א"י דעתידין ליקבע שם כמו שכתבו חכמינו ז"ל, אמר היינו דאהני להו דנמצא גם בידם יש צירוף זכות ישיבת ארץ ישראל. (בן יהוידע – ברכות ה א)

ש. **כל המצוה וגו'**. צריך לדעת מה מצוה היא זאת. ועוד, הלא כבר אמר: **'עקב תשמעון ושמרתם ועשיתם'**, ומה מקום לחזור לומר **כל המצוה**. אכן הן האיש משה השכיל בלבות בני אדם כי רוח אחד יתעם כקטן כגדול, והוא סולם להמעט בעבודת ה' ולצאת מדרך החיים, והוא כי בעשות האדם מצוות ה' ב' או ג' מאשר תבואנה, ומה גם אם יחזיקו באחת מכל מצות ה' בתמידות ובזריזות, וילד בהם הולדה רעה להתעצל בשאר המצוות הבאים לידם, ומה גם אם יהיו בידם כמה וכמה מהמצוות שמתמלא נפשם בקצת מצוות; ומה מאוד פשה נגע זה, ובפרט בלב ההולכים בתורת ה' - להבזות המצות הקלות, בראותם שהם לומדי תורה ומקיימים רוב המצוות וכו', וזה הוא הסובב יסורי האנשים, וימעט כבודם וירבה יגונותם, וישפל אדם וישח איש, ואשר לזה בא נביא ה' בתוכחותיו, ואמר: **כל המצוה** - יחס לכללות התורה למצוה אחת וצוה על כולה, לבל יטעה בשגיון הנזכר. (אוה"ח)

ת. **פֶל מְזוּזוֹתַי שֶׁל אָדָם קְצוּבִים לֹא מְרַאשׁ הַשְּׁנָה וְעַד יוֹם הַפְּפוּרִים**, חוץ מהוצאת שְׁפָחוֹת וְהוֹצָאת יוֹם טוֹב וְהוֹצָאת בְּנֵי לְתַלְמוּד תּוֹרָה, שְׁאֵם פְּסַח – פּוֹחֲתִין לוֹ, וְאֵם הוֹסִיף – מוֹסִיפִין לוֹ. נראה לי בס"ד לפרש רמז הכתוב (דברים יד, כב) **'עֲשֹׂר תַעֲשֹׂר אֵת כָּל תְּבוּאָת יִרְעָה הַיְצֵא הַשְּׂדֵה שְׁנָה שְׁנָה**, פירוש **עֲשֹׂר** ימים שהם מן ראש השנה עד יום הכיפורים **תַעֲשֹׂר** לשון עושר **אֵת תְּבוּאֹת יִרְעָה** זו הפרנסה **הַיְצֵא הַשְּׂדֵה שְׁנָה שְׁנָה** רוצה לומר משך כל השנה כולה. ונראה לי ראשי תיבות שְׁפַחַת לְיַמּוּד מוֹעֵד שְׁלֹמ' רמז בשלשה אלה לא יחסר האדם בהוצאותיו אלא ישאר שלם כי המוסיף מוסיפין לו ואם כן קצבתו נשאר שלימה ורמז בתיבת **פֶל** לרבות גם כסות ודירה. (בן יהוידע – ביצה טו א)

ומבואר בפסיקתא שמביא הטור דגם בסעודת של ראש חודש נאמר אם מוסיף מוסיפין לו מן השמים וכן אם פיחת פוחתין לו. (ט"ז על או"ח תיש א)

שבעים פנים לתורה, לעיתים תהיה יותר מתשובה אחת
התשובות אינם להלכה למעשה, הערות והארות יתקבלו בברכה
לעילוי נשמת הרב חפץ בן אסתר זצ"ל
ramnadlan018@gmail.com לקבלת העלון במייל ניתן לפנות לכתובת